

Stavnsbåndets ophævelse

Det historiske overblik, side 160-61

Her er ideer til, hvordan kanonpunktet Stavnsbåndets ophævelse kan integreres i et emne.

Emne: Landboreformerne

Stavnsbåndets ophævelse i 1788 står som et symbol på en række gennemgribende reformer af det danske landbrug, der blev gennemført i anden halvdel af 1800-tallet frem til 1807. Disse reformer fik afgørende indflydelse på udviklingen i Danmark i 1800-tallet, og den meget positive historie om den fyldte meget i historiebøgerne – især i den periode hvor Danmark var et landbrugsland.

Den mest gennemgribende forandring var, at der i stort set alle omkring 5.000 landsbyer blev gennemført en udskiftning. Dvs. en opløsning af det gamle dyrkningsfællesskab med mange spredte jordlodder til den enkelte gård, der havde eksisteret siden middelalderen (se side 159). Denne omlægning indebar, at omkring 20 % af de gårde, der havde ligget i landsbyen, blev flyttet ud til de marker, der hørte til gårdene. Allerede i 1750'erne begyndte enkelte godsejere – med den enevældige kongemagts opbakning – at forsøge sig med opløsning af landsbyfællesskabet og udskiftning.

Indtil midt i 1780'erne var det nye dyrkningsformer, der dominerede landboreformerne. I 1786 blev Den Store Landbokommission nedsat, og den åbnede op for andre dimensioner. Den vigtigste var, at fæstebondens borgerlige retsstilling blev forbedret og dermed var vejen banet for at begrænse hoveriets omfang og for selvejet. Ejendomsforholdene ændrede sig nemlig markant under landboreformerne. Omkring 2/3 af de tidligere fæstebønder tog imod statens tilbud om fordelagtige lån og blev selvejere. Med selvejet forsvandt fæstebondens tidligere forpligtigelser bl.a. hoveri.

For de ny selvejerbønder blev især den sidste halvdel af 1800-tallet en opgangsperiode med politisk indflydelse, højskole- og andelsbevægelser. Men en stor gruppe på landet var fortsat fæstere, måske fordi godsejerne forlangte en højere pris for gården end fæstebonden kunne eller ville betale. Dertil kom en meget stor gruppe af husmænd og landarbejdere, hvor især de sidste udgjorde et stort set retsløst og udnyttet proletariat på bunden af samfundet. I 1870 var omkring 1/6 af landets bønder fortsat fæstebønder. Først i begyndelsen af 1900-tallet blev der taget initiativ til at forbedre deres forhold. I 1919 forsvandt de sidste rester af fæstevæsenet. I problemstillingen i tilknytningen til emnet om landboreformerne kan bl.a. følgende åbne spørgsmål indgå:

- Hvorfor blev landboreformerne gennemført, og hvem der var de aktive aktører?
- Hvad blev konsekvenserne af landboreformerne
  - for landbefolkningen?
  - for landet som helhed?

I tidens løb har man lagt vægt på forskellige forklaringer, der ikke nødvendigvis er modstridende.

Her er tre eksempler:

- Fra midten af 1700-tallet steg priserne på landbrugsvarer. Det skyldtes en øget efterspørgsel fra de lande, hvor industrialiseringen tog fart, bl.a. Storbritannien. Derfor var det økonomisk attraktivt for kongemagten og godsejerne at øge landbrugsproduktionen. Men dette var besværliggjort på grund af de middelalderlige produktionsforhold, hvor hovedparten af landbruget blev drevet af fæstebønder, der dyrkede landsbyens jorde i fællesskab. En forklaring er således, at landboreformerne blev gennemført fra oven, at det var kongemagten og godsejere, der af økonomiske/produktionsmæssige grunde gennemførte landboreformerne.
- Også en anden – og måske den ældste – hovedforklaring tillægger kongemagten og enkelte fremsynede godsejere en afgørende rolle. Her er det dog ikke tale om økonomiske, men idealistiske grunde, som de formuleres på Frihedsstøtten: "Kongen bød Stavnsbaandet skal ophøre, Landboe Lovene gives Orden og Kraft, at den frie Bonde kan vorde kiek og oplyst, flittig og god, hæderlig borger, Lykkelig."
- En tredje forklaring er, at landboreformerne var et resultat af en fælles interesse fra både godsejere og fæstebønder i at få det optimale ud af efterspørgselen og prisstigningerne på landbrugsprodukter i anden halvdel af 1700-tallet. Heri – eller som en selvstændig forklaring – spiller den ny teknologi, bl.a. erstatning af hjulploven med svingploven, en rolle. Den store og tungt håndterlige hjulplov (se side 74) var man fælles om og den forudsatte et dyrkningsfællesskab, mens den mindre svingplov kunne anvendes af én mand med et par trækdyr.

Materialer

Bøger:

Aaby, Per: *Christian Ditlev Frederik Reventlow – frejdig og taknemmelig*, Reventlowmuseet 1994

Bødker, Cecil: *Ægget der voksede*, Gyldendal 1992 (ungdomsroman)

Clemmensen, Niels: *Bønderne og landboreformerne 1750-1810*, Gyldendal 1988 (ungdomsuddannelserne)

Hansgaard, Torben: *Danmark under forvandling – på landboreformernes tid – træk af det danske bondesamfund 1700-1870*, Marko 1988 (ungdomsuddannelserne)

Hartmann, Nils: *Danskerne får travlt – fra landbrugets udskiftning til nutiden – omkring 1780-2000*, Gyldendal 1997

Jensen, Nils Aage: *Rugbrød og Reventlow*, Landbrugsrådet 1988

Korsgaard, Peter: *Landsbyen og landboreformerne – en grøn revolution i Danmark*, AC 1988

Majgaard, Ingrid: *I lære som fæstebonde – det lokale eksempel og historiske værksteder*, Dafolo 1998 (indeholder en række forslag til værkstedsaktiviteter)

Skaastrup, Jørgen: *Bondens år*, Dansk Landbrugsmuseum 1987

Varming, Kamma: *I stavnsbåndsåret 1788 – blev bønderne fri*, AC 1988

Film/video/dvd:

Fejemanden og friheden, DFI 1988

Kongen bød – den danske Bondes Frigørelse fra Stavnsbaandet, Dansk Kulturfilm 1990 (oprindeligt fra 1930'erne)

Landboreformerne, DR2 2001

Links:

Landboreformerne under enevælden:

<http://natmus.dk/historisk-viden/danmark/enevaelde-1660-1848/samfundet-under-enevaelden/landboreformerne-under-enevaelden/>

Hvad var landboreformerne?

https://reventlow.dk/tng/histories/hvad_var_landboreformerne.php

Privat hjemmeside om tiden før landboreformerne:

http://www.thorshoj.dk/LIVET_I_LANDBYEN.HTM